

redactie Nederland
Leweg 8, 3832 RD Leusden
0113-655111, fax 0113-655181
redactie België
Machinestraat 36, 9000 Gen
tel. 32(0)9-2250111
Hoofdreactie
Rosland 100belaer
Admiree-Hoofdreactie
Iscip Tolonen
Fimdredactie
Bart Blandina, Eric Eskens
Redactie
Jan Van Basse, Régine Dingard, G.
Ber Klink, Anja Iyten, Eric Veger,
Ippen, Dany Rivers, Tim van Ruler,
Brian Stolt, Arne van der Steen,
Marny Vespilake,
Medewerkers
Pijms, George Dobbelaer, M. February,
Gert Groot, Arnold Heemakers, Sannie
Fred Links, Patricia de Matelherre,
Gibb, Tolle Nanta, Jolita Quak-Strobas,
Miri Rizzuto, Cornelia Verbeek
Fotografie
men Hendriks, Arenda Oomen
Illustraties
Eris Brunson, Ingrid Buckking,
Grafame Faber, Anet Schraag
Vormgeving
Nadal/Heik Drogg/Cas de Vries
Druk
net Grafische Groep Apeldoorn
Verzendings
Sleeland, Hetapress, Ge, Gize
901/IMA Press nv, Antwerpen

Comité van aanbeveling
derafde Vereniging voor Wijsgeerter,
cekschap Leuven, Prof. dr. H. A. Uytend
wena, Prof. dr. Th. de Boer, Ach
indoft, Utrecht, Prof. dr. S. J. Doormans,
niversiteit Odijn, Prof. dr. H. R. De Dijn,
niversiteit Leuven W.M. van Goolherst,
recht A. Heemakers, literair criticus
Ksken, Prof. dr. S. J. Iselning, Leuven;
L. Mansholt, Universiteit voor Luning
Prof. dr. L. V. Nauta, Rijksuniversiteit
Tome Palmen, filosofie en geschied
Prof. dr. H. P. Philips, Leiden
L. Spier, W. J. M. J. Rottendaam
Tongeren, Nijmegen, Prof. dr. E. Van
out, dr. D. Veerman, romancier en
Bank, Prof. dr. Th. Verbeek, Utrecht
chreeven, Amsterdam, dr. L. Vorsten
zintum voor filosofie Utrecht.

Directie/advertenties
Rene Gude,
Leweg 8, 3832 RD Leusden
0113-655111, fax 0113-655181
abonnementadministratie
dex - Filosofie Magazine
0113-655111, fax 0113-655181
abonnementen
aan Afkay - Filosofie Magazine
0113-655111, fax 0113-655181
Marny van Tolonen,
tel. 31-011-2157-10033
fax 31-011-2157-25576
abonnementsprijsen 110 msc. in
derland: 172,50 per jaar.
L. 1150, Overige landen: 195,-
les van de Vereniging tot Het aanhou
de Internationaal Schieds voo
in Verleden Krijgen, 110-086-130
ing op een abonnement
ontkrijgt geld, max. 5 jaar.
g omvangt u een acceptatiefactuur,
nigeld dient vooruit te worden be
nemmen soodanig tot wederopzegging
zegging kan intussen al schriftelijk
antwoord een maand voor het einde
perde abonnementensperiode.

Uitgever
Stichting Filosofie
ISSN 0928-1789
ie ontbarg Ingrid Buckking
Magazine wordt gedrukt op
toerwij gebreke papier

Euthanasie

In een essay in het decembernummer van *Filosofie Magazine* betoogde Paul Golben dat zelfdoding niet tot de rechten van de mens behoort. Hij doet dit met een beroep op de vrijheid van de mens. De vrijheid die bij zelfdoding in het geding is, zou slechts een geamputeerde zijn.

Naar mijn idee is een argument van dit soort niet relevant, het volgende daarentegen wel. Het leven is iets dat men gekregen heeft zonder erom te vragen. Zoals men alomd teruggewen als het niet bevalt. Dat is een grondrecht. Als iemand het leven als een gevangenis beschouwt, wie zou dan het recht kunnen hebben om zo iemand opgesloten te houden en tot levenslang te veroordelen?

Voor mijn gevoel is het zo evident dat niemand dat recht tot straffen van een onschuldige heeft, dat ik de poging om zelfdoding te verhinderen als immoreel beschouw, tenzij de poging duidelijk als een schreeuw om aandacht kan worden geduid of men zeker weet dat men degene die de poging wil doen of deed van zijn onwil tot leven kan afhellen. Als de poging serieus was bedoeld, moet men dit besluit echter respecteren. In de praktijk is de aard van de poging natuurlijk soms niet goed uit te maken, maar het gaat om het principe. Het is moreel verkeerd om mensen te doden die willen blijven leven. Even verkeerd is het om mensen met allerlei maatregelen tot leven te dwingen die dat niet willen.

Rene Marras, Dieren (NL)

Burgerlijke ongehoorzaamheid

In het artikel over burgerlijke ongehoorzaamheid (*Filosofie Magazine* 1995, nr 1) komen helaas enige misers voor. Enkele ervan wil ik graag hierbij rechtzetten.
1) In de weergave van mijn boek uit 1986 (*Een andere visie op burgerlijke ongehoorzaamheid*) worden omschrijving en rechtvaardiging van burgerlijke ongehoor-

zaamheid op een hoop gegooid. Ik heb er, in dat boek en elders, nu juist voor gepleit een ruime neutrale omschrijving te kiezen en vervolgens los daarvan de vraag naar de morele rechtvaardiging te stellen. Ik heb mij uitdrukkelijk gekeerd tegen het formuleren van 'kenmerken van acceptabele burgerlijke ongehoorzaamheid'; merkwaardig dat het artikel dan toch meldt dat ik gedaan zou hebben en daarbij normatieve criteria (gewelddoos) en neutrale kenmerken (twees-overtreding) combineert. De in het artikel aan mij toegeschreven normatieve eis dat alle andere middelen zijn gestrand, heb ik bovendien zelfs expliciet verworpen. Voor alle duidelijkheid: het gaat hier niet om details, maar om een van de centrale thesen van het boek.

2) Geweld tegen personen zou volgens mij 'niet zonder meer toelaatbaar' zijn, maar 'in theorie kan geweld natuurlijk nooit uitsluiten'. Hierbij wordt mijn opvatting op zijn kop gezet. Zowel de deugdelijke als consequentiaalistische argumenten pleiten mijns inziens sterk tegen het gebruik van geweld tegen personen. Ik erken echter dat er geen *a priori*-argumenten tegen geweld zijn (overigens zou ik die ook bij andere ethische kwesties niet zo gauw weten te verzinnen). Voor een consequentiaalistische beoordeling is namelijk een inschatting nodig van contingente gevolgen; bovendien veronderstelt de door mij aan Gandhi en Arne Naess ontleende deugdelijke ethische argu-

KRITIEK

In ingezonden brieven van maximaal 300 woorden kunnen lezers hun mening geven over artikelen die in *Filosofie Magazine* verschenen zijn of over zaken die met wijsbegeerte van doen hebben. De redactie behoudt zich het recht voor brieven van meer dan 300 woorden in te korten.

mentatie dat de handelende persoon al een zeker minimum aan zelfrespect bezit. Als dat minimum niet aanwezig is, dan kan, volgens Gandhi, verzet in de vorm van geweld soms een toelaatbaar middel zijn om zelfrespect te krijgen als eerste stap op weg naar zelfverwelklijking en gewelddoosheid. Bij zorgvuldig voorbereide protestacties is deze uitzondering mijns inziens echter niet van toepassing, zodat ik onverkort vasthoud aan mijn standpunt dat in een democratische samenleving geweld geen toelaatbaar middel van protest is.
3) Mij wordt de absurde stelling in de schoenen geschoven dat bij extreem-rechts iedere ideologie ontbreekt; nogal in strijd daarmee wordt enkele alinea's eerder opgemerkt dat ik twee posities binnen het extreem-rechts denken onderscheid. Wat de auteur vermoedelijk bedoelt, is dat ik meen dat aan de weinig uitgewerkte ideologie van extreem-rechts geen morele rechtvaardiging voor burgerlijke ongehoorzaamheid kan worden ontleend.

Willem van der Burg,
Utrecht (NL)

Oproep

Docenten die hun studenten of cursisten kennis willen laten maken met *Filosofie Magazine* kunnen gratis exemplaren van oude nummers opvragen bij de redactie: Dodeweg 8, 3832 RD Leusden. Telefoon: 31(0)33-655431. De nummers worden dan zo spoedig mogelijk toegestuurd.

Vragen naar Fred Links

Ch

In het
losaf
'Open
gaat. Ik
waren
Leiden
lessor
schap
soof',
de in I
profes
tensch.
filosoof
het aan
terview
gripen.

My.

'Zo is d
omuitp
Filosofie
wordt o
sproker
teite ni
brenger
lijke, en
grüpelij
verboog
Schrift
boek de
Uit deze
druk, d
ring nie
De prak
gendelc
aan gew
ten oms

ADVERTIS

Franci
Pelop
Noord

Them
oendv
en arc
rius n
U verb
locake'

Thema